

ОСОБЛИВИЙ ПОРЯДОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА УКРАЇНИ

Аскеров С.С., к.ю.н., доцент

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
просп. Перемоги, 54/1, м. Київ, Україна
as_sad@ukr.net*

У статті досліджуються проблеми кримінального процесуального законодавства з реалізації особливого порядку кримінального провадження щодо Генерального прокурора України з урахуванням конституційно-правових основ його статусу та додаткових гарантій, передбачених законодавством України. Аналізуються положення Конституції України, Закону України «Про прокуратуру», Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших правових актів, які передбачають гарантії незалежності Генерального прокурора України, у тому числі підстави й умови застосування до нього особливого порядку кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, окрема категорія осіб, повідомлення про підозру, кримінальне провадження щодо Генерального прокурора України, особливий порядок кримінального провадження.

ОСОБЫЙ ПОРЯДОК УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ОТНОШЕНИИ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА УКРАИНЫ

Аскеров С.С.

*Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетмана,
просп. Победы, 54/1, г. Киев, Украина
as_sad@ukr.net*

В статье исследуются проблемы уголовного процессуального законодательства по реализации особого порядка уголовного производства в отношении Генерального прокурора Украины с учетом конституционно-правовых основ его статуса и дополнительных гарантий, предусмотренных законодательством Украины. Анализируются положения Конституции Украины, Закона Украины «О прокуратуре», Уголовного процессуального кодекса Украины, Уголовного кодекса Украины и других правовых актов, которые предусматривают гарантии независимости Генерального прокурора Украины, в том числе основания и условия применения к нему особого порядка уголовного производства.

Ключевые слова: уголовное производство, отдельная категория лиц, сообщение о подозрении, уголовное производство в отношении Генерального прокурора Украины, особый порядок уголовного производства.

SPECIAL PROCEDURE OF CRIMINAL PROCEEDING AGAINST THE PROSECUTOR GENERAL OF UKRAINE

Askerov S.S.

*Kyiv national economic university named after Vadym Hetman, av. Peremogy, 54/1, Kyiv, Ukraine
as_sad@ukr.net*

This article deals with the problems of criminal procedural legislation regarding implementation of a special course of criminal proceedings against the Prosecutor General of Ukraine, taking into account the constitutional and legal framework of its status and additional guarantees provided by the legislation of Ukraine.

In today's environment issues of improvement of the organization of public prosecution in the system of guarantees of constitutional rights and freedoms of man and the citizen are particularly important. To this end, as part of judicial reform in Ukraine occurs search for the most effective forms and methods of implementation of prosecution and determination of the place of public prosecution in the division of powers. Thus, the main purpose of the prosecution is to create real guarantees for the effective protection of constitutional rights and freedoms of citizens and ensure the rule of law in Ukraine.

The Constitution and laws of Ukraine determine the basic principles of organization and operation of the prosecution. One of these principles is the independence of their activities. To ensure the independence of prosecution (prosecutors), legislation provides adequate safeguards for the implementation of the

prosecutors' office. Adopted in 2012, the Criminal Procedure Code of Ukraine provides guarantees of independence of prosecutors – the Prosecutor General of Ukraine, its deputies and others.

Guarantees of independence of the Prosecutor General of Ukraine are enshrined in articles 480-483 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. When bringing the Prosecutor General of Ukraine to criminal liability special procedures in criminal proceeding such as notification of suspicion and relative preventive measures, adoption of a sentence by agencies that elected or appointed him to the position must be applied.

The author analyzes the provisions of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine “On General Prosecutor’s Office”, the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine and other legal acts which provide guarantees of independence of the Prosecutor General of Ukraine, including the basis and conditions for applying a special procedure for criminal proceedings.

Key words: criminal proceeding, certain category of persons, notification of suspicion, criminal proceedings against the Prosecutor General of Ukraine, special procedure of criminal proceeding.

У сучасних умовах державно-правового розвитку України питання вдосконалення організації й діяльності прокуратури в системі гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина набувають особливого значення. Із цією метою в межах судово-правової реформи в Україні відбувається процес оптимізації – пошук найбільш ефективних форм і способів здійснення прокурорської діяльності та визначення місця прокуратури в системі поділу влади. При цьому головною метою діяльності прокуратури є створення справжніх гарантій для ефективного захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також забезпечення законності та правопорядку в Україні.

У Конституції України й законодавстві України визначено основні засади (принципи) організації й діяльності прокуратури. Однією з таких засад є незалежність їхньої діяльності. Для забезпечення незалежності діяльності прокуратури (прокурорів) у законодавстві передбачені відповідні гарантії здійснення прокурорами повноважень. Прийнятий у 2012 р. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не є виключенням. Він передбачає гарантії незалежності прокурорів – Генерального прокурора України та його заступників тощо.

Разом із тим розвиток та вдосконалення законодавства про прокуратуру має відбуватися таким чином, щоб забезпечити гарантії щодо невтручання представників законодавчої й виконавчої гілок влади в діяльність прокуратури (прокурорів).

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю визначення (окреслення) на теоретичному та правозастосовному рівнях умов реформування законодавства України, які врахували б відповідні наукові дослідження й передовий міжнародний досвід гарантій незалежності прокурорів, проблем їх конкретизації та реалізації в кримінальному процесуальному законодавстві України.

Проблеми законодавства під час застосування особливого порядку кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, до якої відноситься й Генеральний прокурор України, були предметом дослідження таких вітчизняних науковців і правників, як В.Г. Гончаренко, Т.В. Варфоломєєва, М.М. Михеєнко, Ю.М. Грошевий, В.Т. Нор, В.М. Тертишник, В.В. Молдован, В.О. Попелюшко, Л.М. Лобойко, Г.М. Омеляненко, В.П. Шибіко, Л.Д. Удалова, І.В. Бабій, І.С. Смирний, С. Скрипниченко та ін.

Сучасні перетворення в державі й суспільному житті потребують нових досліджень для наукового обґрунтування пропозицій удосконалення законодавства, зокрема кримінального процесуального, під час застосування особливого порядку кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, до якої відноситься й Генеральний прокурор України.

Метою статті є науково-правове дослідження проблем законодавства з особливого порядку кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, зокрема Генерального прокурора України як однієї з процесуально-правових гарантій здійснення ним своїх повноважень. Також вивчення й аналіз практичного застосування міжнародних, національних правових

норм і на цій основі розроблення й наукове обґрунтування пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства України.

Організація, засади й порядок діяльності прокуратури України визначаються Конституцією України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, Законом України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р. № 1789-ХІІ та іншими законодавчими актами.

У ст.121 Конституції України передбачено, що прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; нагляд за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за дотриманням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; нагляд за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, дотриманням законів із цих питань, за органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими та службовими особами [1].

Сьогодні прокуратура є активним учасником упровадження державної правової політики. Органи прокуратури у встановленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, які постають із загальновизнаних норм міжнародного права, а також укладених Україною міждержавних договорів. Принципи організації й діяльності прокуратури встановлені в ст.6 Закону України «Про прокуратуру».

Органи прокуратури України:

- становлять єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний прокурор України, з підпорядкуванням нижчих прокурорів вищим;
- здійснюють свої повноваження на підставі дотримання Конституції України та чинних законів, незалежно від будь-яких органів державної влади, посадових осіб, а також рішень громадських об'єднань чи їхніх органів;
- захищають у межах своєї компетенції права та свободи громадян на засадах їх рівності перед законом незалежно від національного чи соціального походження, мови, освіти, ставлення до релігії, політичних переконань, службового чи майнового стану й інших ознак;
- вживають заходи для усунення порушень закону, поновлення порушених прав і притягнення у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які допустили ці порушення;
- діють гласно, інформують державні органи влади, громадськість про стан законності та заходи щодо її зміцнення, оприлюднюють та надають інформацію за запитом відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Працівники прокуратури не можуть належати до будь-яких політичних партій чи рухів [2].

Отже, згідно із цією нормою закону основними є принципи єдності прокурорської системи, централізації органів прокуратури, законності, незалежності органів прокуратури, гласності, позапартійності, захисту прав і свобод громадян. Проблеми класифікації системи принципів організації й діяльності органів прокуратури були досліджені в роботах таких правників-науковців, як М.В. Косюта, В.І. Малюга, І.Є. Марочкін, М.І. Мичка та інших авторів.

Сьогодні в правовій науці немає єдиного підходу до розуміння класифікації, системи принципів, проте безперечно серед них учені виділяють принцип незалежності органів прокуратури. Говорячи про цей принцип, варто зазначити, що Закон України «Про прокуратуру» передбачає гарантії незалежності прокуратури в здійсненні повноважень. Зокрема, забороняється втручання органів державної влади й органів місцевого самоврядування, посадових осіб, засобів масової інформації, громадсько-політичних

організацій та їх представників у діяльність прокуратури з нагляду за дотриманням законів або з розслідування діянь, що містять ознаки злочину. Вплив у будь-якій формі на працівника прокуратури з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або домогтися прийняття неправомірного рішення зумовлює виникнення відповідальності, передбаченої законом. Звернення представників влади, інших посадових осіб до прокурора щодо конкретних справ і матеріалів, що знаходяться в провадженні прокуратури, не можуть містити будь-яких вказівок або вимог щодо результатів їх вирішення. Ніхто не має права без дозволу прокурора розголошувати дані перевірок і досудового розслідування до їх закінчення (ст.7).

Гарантії від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень під час виконання службових обов'язків закріплено в ст.ст.3, 7, 16, 17, 18, 51, 65 нового Закону України «Про Прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII [3].

Безперечно, ці гарантії мають позитивне значення, однак вони не можуть повною мірою забезпечити незалежність прокурорів від незаконного впливу, якщо не будуть належним чином встановлені у відповідних законодавчих актах України, наприклад у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) та Кримінальному кодексі України (далі – КК України).

Так, гарантії незалежності Генерального прокурора України закріплені в ст.ст.480-483 (глава 37 «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб») Кримінального процесуального кодексу України. У разі притягнення Генерального прокурора України (його заступника) до кримінальної відповідальності до нього застосовується особливий порядок кримінального провадження, повідомлення йому про підозру та інформування органів, що обрали або призначили його на посаду про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку [4].

Отже, від органів прокуратури лише Генеральний прокурор України та його заступник (заступники) віднесені до окремої категорії осіб, щодо яких застосовується особливий порядок кримінального провадження в разі притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Генеральний прокурор України як найвища посадова особа в системі прокуратури поряд із юридичною відповідальністю за свої дії (бездіяльність) і рішення несе ще й конституційну відповідальність перед Верховною Радою України за стан справ у відомстві. Тому було б правильно в КПК України надавати всім прокурорам додаткові гарантії та включити їх усіх в окрему категорію осіб, щодо яких застосовується особливий порядок кримінального провадження, наприклад, як це встановлено в п.6 ч.1. ст.447 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації [5]. Адже переважно прокурори нижчого й середнього рівнів прокуратур потребують чітких гарантій від незаконного впливу та втручання в їхню діяльність, ніж керівництво Генеральної прокуратури України.

Варто також зазначити, що згідно зі ст.121 Конституції України й ст.6 Закону України «Про прокуратуру» органи прокуратури становлять єдину систему (державну установу) – прокуратуру України, яку очолює єдиний керівник – Генеральний прокурор України. На них покладаються однакові функції, особливе місце серед яких посідає наглядова функція. Кожний процесуальний акт наглядової діяльності прокурора вважається таким, що виходить від прокуратури в цілому як самостійного органу. Усі прокурори мають однакові повноваження щодо здійснення нагляду, лише деякі повноваження законом покладено на конкретного прокурора (прокурорів), наприклад виключні повноваження Генерального прокурора України щодо інформування Верховної Ради України про стан законності в державі. Поширення однакових гарантій на всіх прокурорів означатиме зміцнення гарантії незалежності передусім Генерального прокурора України. Отже, необхідність надання всім прокурорам додаткових гарантій у КПК України обумовлена як їх однаковими статусом і повноваженнями з реалізації конституційних завдань, так і зміцненням гарантії незалежності.

Вважаємо, що включення прокурорів усіх рівнів прокуратур в окрему категорію осіб, щодо яких застосовується особливий порядок кримінального провадження (надання їм додаткових гарантій) у КПК України в разі притягнення їх до кримінальної відповідальності, сприятиме безсторонньому й об'єктивному виконанню ними конституційних завдань, насамперед нагляду за дотриманням прав і свобод людини та громадянина відповідно до норм законодавства й Конституції України та її міжнародно-правових зобов'язань, зокрема Загальної декларації прав людини 1948 р. [6], Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. [7], Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р. [8] та інших.

З огляду на зазначене вважаємо за доцільне доповнити ст.480 Кримінального процесуального кодексу України та викласти п. 8 у такій редакції: «прокурора, Генерального прокурора України, його заступників та інших».

Особливий порядок кримінального провадження щодо Генерального прокурора України означає, що кримінальне провадження стосовно нього загалом здійснюється за загальними правилами, встановленими КПК України, з врахуванням низки особливостей, визначених у відповідних нормах глави 37 КПК України. При цьому також враховуються положення Конституції України, Закону України «Про прокуратуру», Кримінального кодексу України та інших правових міжнародних актів.

Під час застосування особливого порядку кримінального провадження щодо Генерального прокурора України письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення Генеральному прокурору України здійснюється заступником Генерального прокурора України (п.4 ч.1 ст.481 КПК України). Із цієї норми КПК України не зрозуміло, хто саме складає письмовий текст повідомлення про підозру Генеральному прокурору України, підписує його, який строк вручення повідомлення. Також незрозуміло, хто має право в разі виникнення підстав змінювати повідомлення про підозру. Ці питання потребують законодавчого врегулювання.

Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання й обрання запобіжного заходу визначено в ст.482 КПК України. Вони стосуються лише двох категорій осіб: народних депутатів і суддів. При цьому щодо Генерального прокурора України таких гарантій не передбачено в КПК України.

Вважаємо за доцільне передбачити в ст.482 КПК України чіткий порядок притягнення до кримінальної відповідальності, затримання й обрання запобіжного заходу щодо Генерального прокурора України.

Про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку щодо Генерального прокурора України повідомляються відповідні органи (службові особи), які обрали/призначили його (п.2 ч.1 ст.483 КПК України). Водночас у цій нормі закону не визначено строків повідомлення та органів, які мають повідомити про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку щодо Генерального прокурора України.

Тому вважаємо, що треба в ст.483 КПК України чітко визначити органи та строки повідомлення про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку щодо Генерального прокурора України. Необхідно також визначити, чи має значення для повідомлення про ухвалення вироку набрання ним законної сили, адже обвинувальний вирок, що набрав законну силу, є підставою для звільнення його з посади (п.4 ч.2 ст.2 Закону України «Про прокуратуру»).

Отже, особливий порядок кримінального провадження щодо Генерального прокурора України можна розглядати як додаткову гарантію його незалежності, проте треба чітко визначити та конкретизувати положення КПК України, враховуючи конституційно-правові основи його статусу та вимоги відповідних міжнародно-правових актів.

Під час вирішення питання про застосування особливого порядку кримінального провадження щодо Генерального прокурора України необхідно встановити, чи перебуває особа в правовому статусі, виконує повноваження Генерального прокурора України, що надає їй право користуватися «пільговим» режимом провадження [9, с. 340-345].

Строк повноважень Генерального прокурора України, як зазначив Конституційний Суд України у своєму рішенні від 21.04.2008 р. № 5-рп/2008 у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень ч.2 ст.122 Конституції України, ч.3. ст.2 Закону України «Про прокуратуру» (справа про офіційне тлумачення «строк повноважень Генерального прокурора України»), є однією з гарантій незалежності Генерального прокурора України [10].

З огляду на викладене вважаємо, що особливий порядок кримінального провадження щодо окремої категорії осіб у Кримінальному процесуальному кодексі України визначено не повністю, також недостатньо відображено гарантії незалежності Генерального прокурора України, що постають із положень законодавства України й міжнародно-правових актів. Ці питання є актуальними.

Чітке визначення й закріплення гарантій незалежності Генерального прокурора України в Кримінальному процесуальному кодексі України має важливе значення, особливо для суб'єктів правозастосовчої діяльності, оскільки не вимагатиме від них знання інших законів, у яких визначено гарантії в разі застосування до Генерального прокурора України особливого порядку кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/law2/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
2. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.
3. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 87. – Ст. 2471.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
5. Уголовно-процесуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 г. № 174-ФЗ (с изм. и доп., вступ. в силу с 11.01.2015 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_173436/?frame=5864.
6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minjust.gov.ua>
9. Лобойко Л.М. Кримінальний процес : підручник / Л.М. Лобойко – К. : Істина, 2014. – 432 с.
10. Рішення Конституційного Суду України від 21.04.2008 р. № 5-рп/2008 у справі за конституційним поданням Генеральної Прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру» (справа про офіційне тлумачення словосполучення «строк повноважень Генерального прокурора України») // Офіційний вісник України. – 2008. – № 28. – Ст. 905.

REFERENCES

1. The Constitution of Ukraine of 28.06.1996 [Electronic resource]. – Access mode : [http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/law2/main.cgi?nreg= 254%EA%2F96-%E2%F0](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/law2/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0).
2. Law of Ukraine “On General Prosecutor’s Office” of 11.05.1991 № 1789-XII [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.
3. Law of Ukraine “On General Prosecutor’s Office” of 10.14.2014 № 1697-VII // *Oficiyniy visnik Ukraine*. – 2014. – № 87. – Art. 2471.
4. “Criminal Procedure Code of Ukraine” // *Oficiyniy visnik Ukraine*. – 2012. – № 37. – Art. 1370.
5. “Criminal Procedure Code of the Russian Federation of 18.12.2001 № 174-ФЗ” [Electronic resource]. – Access mode : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_173436/?frame=5864.
6. “The Universal Declaration of Human Rights of 10.12.1948” // *Oficiyniy visnik Ukraine*. – 2008. – № 93. – Art. 3103.
7. “European Convention on Human Rights of 04.11.1950” // *Oficiyniy visnik Ukraine*. – 1998. – № 13. – Art. 270.
8. “International Covenant on Civil and Political Rights of 12.16.1996” [Electronic resource]. – Access mode : <http://minjust.gov.ua>
9. Loboiko L.M. *Kriminal'niy proces* [Criminal Procedure] : textbook / L.M. Loboiko – Kyiv : Istina, 2014. – 432 p.
10. “Decision of the Constitutional Court of Ukraine of 21.04.2008 №5-пр/2008 on case upon the request of General Prosecutor’s Office of Ukraine on official interpretation of provisions of the part 2 of the article 122 of the Constitution of Ukraine, part 3 of the article 2 of the Law of Ukraine “On General Prosecutor’s Office” (case of official interpretation of the phrase “term of office of Prosecutor General of Ukraine”)” // *Oficiyniy visnik Ukraine*. – 2008. – № 28. – Art. 905.

УДК 341.645: 341.231.14

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ
ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

Завгородня К.В., ад’юнкт, ст. лейтенант міліції

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
просп. Гагаріна, 26, м. Дніпропетровськ, Україна
korrieverson@rambler.ru*

У статті проводиться теоретичне дослідження нормативно-правових підстав застосування практики Європейського суду з прав людини в кримінальному судочинстві України. Вивчається генезис виникнення нормативно-правових актів України, які регулюють порядок застосування практики Європейського суду з прав людини в кримінальному судочинстві. Автором здійснюється аналіз законодавства України на предмет регламентації порядку та обов’язковості застосування практики Європейського суду з прав людини під час кримінального провадження.